

УДК 911.3

Людмила Немець, Ірина Барило

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано динаміку міграційних процесів у Полтавській області за період 2007-2012 років. Проведено порівняльний аналіз показників сальдо міграції в розрізі адміністративних районів області. Охарактеризовано особливості та виявлено відмінності внутрішньорегіональної, міжрегіональної та міждержавної міграції населення в регіоні. Названі основні передумови формування сучасної міграційної ситуації в Полтавській області.

Ключові слова: міграція населення, сальдо міграції, внутрішньорегіональна міграція, міжрегіональна міграція, міждержавна міграція.

Людмила Немец, Ирина Барило. ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ МИГРАЦИИ НАСЕЛЕНИЯ ПОЛТАВСКОЙ ОБЛАСТИ. Проанализирована динамика миграционных процессов в Полтавской области за период 2007-2012 годов. Проведен сравнительный анализ показателей сальдо миграции в разрезе административных районов области. Охарактеризованы особенности и выявлены различия внутрирегиональной, межрегиональной и междо государственной миграции населения в регионе. Названы основные предпосылки формирования современной миграционной ситуации в Полтавской области.

Ключевые слова: миграция населения, сальдо миграции, внутрирегиональная миграция, межрегиональная миграция, междо государственная миграция.

Lyudmyla Niemets, Iryna Barylo. SOCIAL AND GEOGRAPHICAL FEATURES OF MIGRATION IN POLTAVA REGION. The dynamics of migration processes in Poltava region for the period 2007-2012 years has been analysed. A comparative analysis of net migration in the context of administrative districts has been conducted. The differences in the intensity of migration within the region was discovered. The features of intra-, inter-regional and inter-state migration in the region have been characterized. The key prerequisites for the formation of modern migration situation in Poltava region were identified.

Keywords: migration, migration balance, intra-regional migration, inter-regional migration, inter-state migration.

Постанова проблеми. Міграція населення – соціально-економічне явище, територіальне переміщення людей, яке тісно пов'язане зі зміною економічної структури, розміщенням продуктивних сил, ростом соціальної та трудової мобільності населення країни та її регіонів. Міграція виступає своєрідним індикатором соціально-економічного розвитку, показником «привабливості» території [2]. В останні роки в Україні посилюються міграційні процеси населення. Особливе місце в суспільно-географічному дослідженні міграції населення України посідає Полтавська область, міграційні процеси в якій обумовлені як особливостями соціально-економічного розвитку, так і економіко-географічним положенням регіону.

Аналіз попередніх досліджень. Міграційні процеси – об'єкт географічних досліджень, оскільки вони мають яскраво виражений просторовий характер. Найчастіше міграції вивчалися географією населення, де акцент робився на їх просторових проявах. Проте сьогодні основні центри дослідження міграційних процесів в Україні поступово зосереджуються в економічних і соціологічних інститутах, зокрема, Інституті демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи (Е. Лібанова, А. Макарова, А. Позняк), інституті економіки та прогнозування (Т. Богдан), інституті регіональних досліджень (В. Садова), інституті соціології (І. Прибиткова), а також Національному інституті стратегічних досліджень (А. Малиновська) [2]. Географи опинилися фактично на «узбіччі» міграційних досліджень. Хоча зарубіжний досвід свідчить про вагомий дослідний потенціал суспільної географії з вивчення міграцій населення, зокрема ці питання висвітлено в роботах М. Денисенка, В. Покшишевського, Л. Рибаківського, Б. Хорєва, Т.Бауєра, І. Валлерстайна, Е. Равенштейна,

Дж. Саймона, А. Харрісона та інших. Міграція розглядається як окрема складова та як фактор розвитку інших соціально-економічних показників, зокрема демографічної ситуації, ринку праці тощо [2]. При цьому, комплексні дослідження міграційних процесів в регіонах України є недостатніми, зокрема це стосується і Полтавської області. Тому метою даного дослідження є суспільно-географічний аналіз міграційних процесів у Полтавській області в розрізі адміністративних районів за період 2007 – 2012 рр.

Виклад основного матеріалу. Полтавська область, порівняно з іншими регіонами України, має не високі показники міждержавної міграції, але її частка в міжрегіональній міграції населення України є досить вагомою. Загальне сальдо міграції населення Полтавської області за період 2007 – 2012 рр. має позитивні значення, його величина за досліджуваний період збільшилась більш ніж у тричі: -0,4‰ (-569 осіб за рік) у 2007 р. та 0,1‰ (214 осіб за рік) у 2012 р., тобто поступово в регіоні зменшується відтік населення [5].

Аналіз територіальних особливостей міграції населення Полтавської області свідчить про те, що в 2012 р. у містах області переважало позитивне сальдо міграції населення 0,4‰ (610 осіб за рік), тоді як у сільській місцевості цей показник є від'ємним і становить -0,3‰ (-396 осіб за рік). Динаміка рухливості населення, починаючи з 2000-х рр., характеризується тенденцією зростання інтенсивності переміщень сільського населення, порівняно з міським [6].

У 2012 р. показники рухливості міського населення Полтавської області були в 3 рази вищими, ніж такі ж показники серед мешканців сільської місцевості [6]. Це обумовлювалося активнішою мобільністю міських жителів у міжрегіональній та міждержавній міграції населення. Натомість, у переміщеннях в межах області рухливість селян перевищувала відповідний показник міських мешканців.

В Полтавській області спостерігається міграційний приріст населення у містах і його зменшення в селах внаслідок внутрішньої та міжобласної міграції. Внутрішні міграційні процеси в області не впливають на зміну загальнообласної чисельності насе-

лення, але мають суттєве значення для формування чисельності міського та сільського населення в межах окремих адміністративних одиниць, що призводить до зростання чисельності міських жителів за рахунок сільських мешканців.

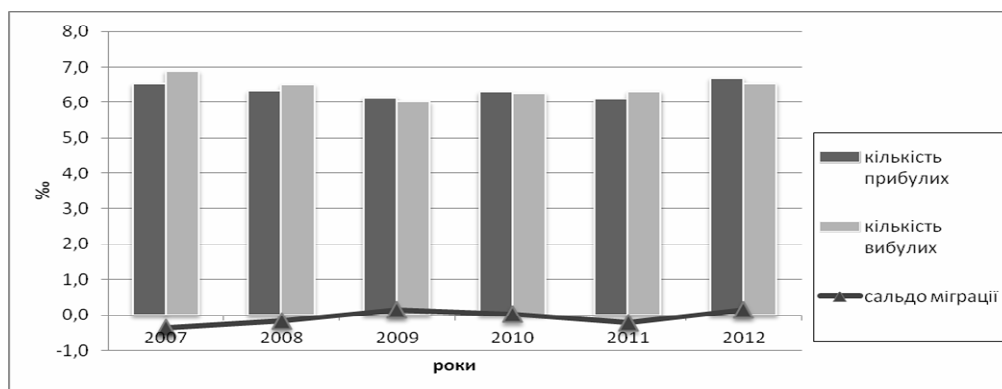

Рис. 1. Динаміка зовнішньої міграції населення Полтавської області за період 2007-2012 рр. (побудовано за даними [6])

Найвищі показники рухливості населення характерні для міст обласного підпорядкування: Полтави, Кременчука, та Миргорода, дещо нижча рухливість населення властива для жителів міст Комсомольська та Лубни [6]. Мобільність населення в обміні із обласним центром та іншими областями України в декілька разів перевищує мобільність населення у переїздах між населеними пунктами адміністративних районів області, причому ця різниця протягом останніх років має тенденцію до збільшення.

У 2012 р. додатні значення сальдо міграції населення спостерігалися в половині районах області. Зокрема, найвищі показники сальдо міграції мають Новосанжарський (3,2‰), Котелевський (3,1‰), Полтавський (3,0‰) райони, дещо менші – Кременчуцький (1,5‰) та Гребінківський (1,5‰) райони. Значне перевищення вибулих над прибулими спостерігається у Карлівському (-11,5‰) та Глобінському (-10,5‰) районах (рис. 2).

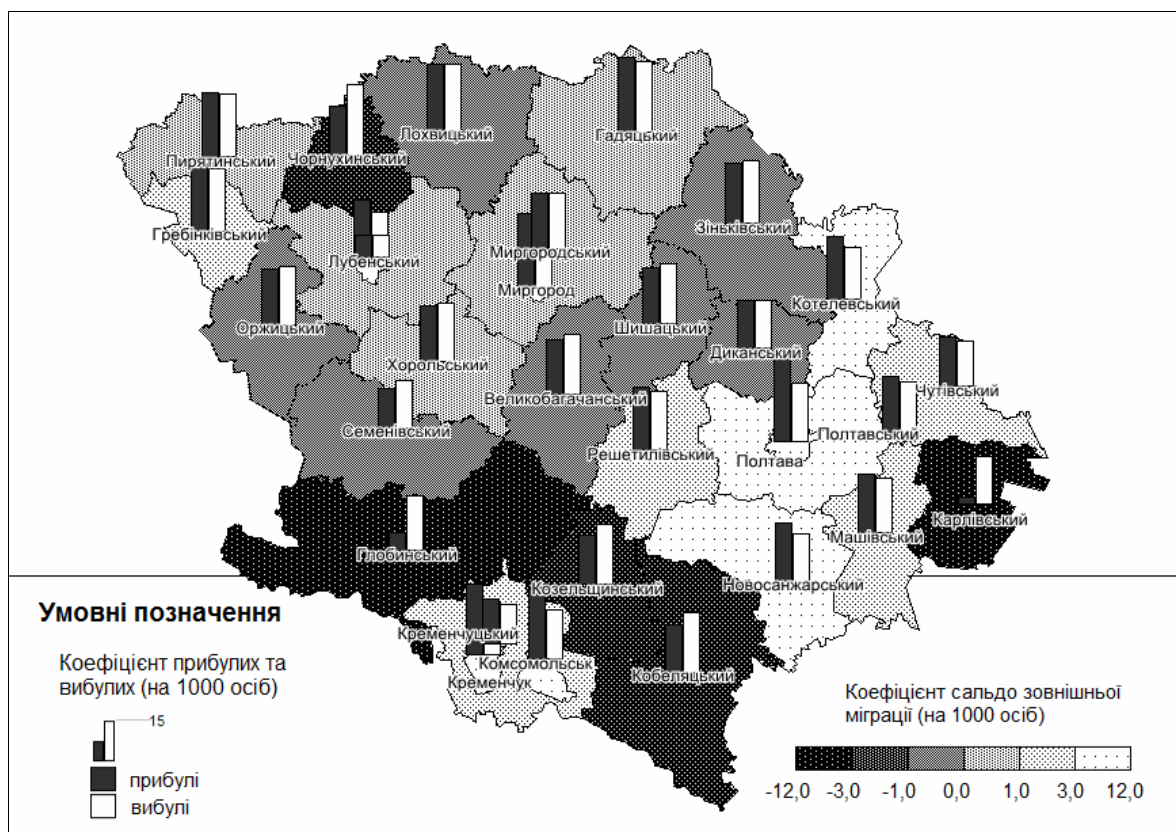

Рис. 2. Зовнішня міграція населення Полтавської області у 2012 р. (побудовано за даними [6])

Додатне сальдо міграції населення у районах області отримано переважно за рахунок міжрегіональної міграції, тобто чисельність осіб, які прибули з-поза меж області у кілька разів перевищувала чисельність мігрантів, попереднє місце проживання яких знаходилось на Полтавщині. У більшості адміністративних районах, що межують з іншими областями України, спостерігалися від'ємні значення сальдо міграції населення, що пов'язано з від'їздом населення до інших регіонів країни. У цілому різниця між максимальним і мінімальним значеннями сальдо міграції населення за адміністративними районами області у 2012 р. становила 14,7%, що на 1,3% більше, ніж у 2007 р. [6].

У містах обласного підпорядкування Полтавської області у 2012 р. сформувалось додатне сальдо міграції, в результаті чого збільшився приріст населення. Протягом 2007 – 2012 рр. міграційний приріст населення зріс в усіх містах обласного підпорядкування, особливо у м. Кременчук (майже у 3 рази), що пояснюється динамічним соціально-економічним

розвитком регіону [6, 7].

У 2012 р. спостерігалися інтенсивні міграційні зв'язки населення Полтавської області з сусідніми та найближчими областями – Київською, Дніпропетровською, Харківською, Черкаською, Сумською. У складі прибулих до Полтавської області було 13,0% мешканців Кіровоградської, 10,7% – Сумської, 7,3% – Черкаської, 6,3% – Харківської, 5,1% – Київської областей. Протягом 2007 – 2012 рр. з Полтавської області виїхало 19,2% мігрантів у Київську область, 9,7% – у Харківську, 7,3% – у Дніпропетровську, 4,2% – у Донецьку, 4,1% – у Львівську та 2,4% – у Сумську області та 1,2% до АР Крим [5].

Питома вага міждержавної міграції Полтавської області за період з 2007 по 2012 рр. становила 19,6%. Найбільша кількість іммігрантів у 2012 р. прибула до регіону з Російської Федерації та Молдови (34,0% та 11,0% від загальної кількості прибулих). Крім цього в Полтавську область мігрує населення з Грузії, Вірменії та Азербайджану (загалом 12% всіх прибулих у 2012 р.) (рис. 3) [7, 8].

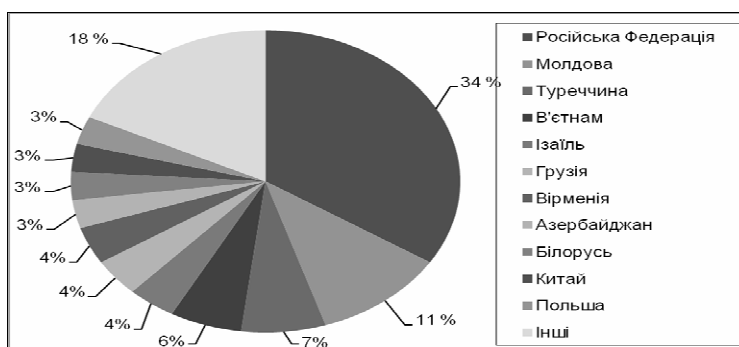

Рис. 3. Частка іммігрантів Полтавської області у 2013 р. (побудовано за даними [7, 8])

з Полтавської області населення емігрує до Канади, США, Ізраїлю, Італії, Польщі, Чеської Республіки, Сирії, Марокко. Основними причинами міграції є повернення на Батьківщину, трудова міграція, навчання, а також переселення на постійне місце проживання.

Еміграція з країн далекого зарубіжжя до Полтавської області має незначні обсяги. Позитивне сальдо міграції населення спостерігається з Китаєм, В'єтнамом, Іраном, Алжиром, Ліваном, Сирією, Туреччиною, Марокко та деякими іншими азіатськими та африканськими країнами [7, 8].

Полтавська область належить до регіонів України, де міграційна активність населення залишається незначною. Вплив міграційного зростання, як складової загального росту чисельності населення, не є достатнім. Міграційні процеси продовжують негативно впливати на зміну вікової структури населення, зокрема зменшується частка осіб репродуктивного віку, а це позначатиметься на погіршенні показників природного руху населення області у майбутньому [9]. Тільки комплекс конкретних заходів щодо поліпшення соціально-економічного становища в регіоні, які сприятимуть створенню нових робочих місць, забезпеченню гідної заробітної плати та формуванню необхідних умов для повернення населення

в регіон, а також його інтеграція в українське суспільство може стримати міграцію населення з Полтавської області.

Висновки. Сучасні міграційні процеси в Полтавській області залежать від багатьох соціально-економічних факторів, зокрема демографічної кризи, не достатнього розвитку промислового та сільського господарства, соціальної інфраструктури та інше. Визначальну роль у динаміці міграційних процесів відіграє попит на робочу силу, рівень зайнятості та безробіття, забезпеченість населення соціальними благами тощо. Також важливими передумовами формування сучасної міграційної ситуації в регіоні є історичний розвиток та транспортно-географічне положення Полтавської області.

На сьогоднішній день Полтавська область має додатний показник сальдо міграції. В першу чергу, це спричинено активною мобільністю міського населення у міжрегіональних та міждержавних міграційних процесах. Значні показники притаманні і внутрішній міграції регіону, що спричинено рухливістю сільського населення переважно до міських населених пунктів. Найвищі показники міграційного сальдо мають Полтавський, Кременчуцький, Новосанжарський та Котелевський райони, що зумовлено достатнім соціально-економічним розвитком, наявністю

потужних виробничих комплексів, наявністю робочих місць та розвинутою соціальною інфраструктурою. Таким чином, збільшення частки міграції населення, висока її ефективність, і як наслідок позитивна динаміка сальдо міграції населення регіону, говорить про зростання ролі окремих адміністративних районів у формуванні ядра системи міграційних про-

цесів Полтавської області.

Отже, суспільно-географічний аналіз міграційних процесів України в цілому та окремих її регіонів, розробка системи загальногеографічного моніторингу є досить важливим на сучасному етапі геодемографічних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Vysochyn M.Yu. Mizhderzhavna migraciya v zahalnyi migraciyniy systemi Kharkivskoyi oblasti / M.Yu. Vysochyn // *Regionalni geografichni doslidzhennya Ukrainy ta sumizhnykh terytoriy: Zbirnyk naukovykh prats* / Vidp. red. Yu.O. Kyselov. – Luhansk: Alma-mater, 2006. – S. 95-98. [Височин М.Ю. Міждержавна міграція в загальній міграційній системі Харківської області / М.Ю.Височин // *Регіональні географічні дослідження України та суміжних територій: Збірник наукових праць* / Відп. ред. Ю.О. Кисельов. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – С. 95-98].
2. Zovnishni trudovi migraciyi naselennya Ukrainy / Za nauk. red. E. Libanovoyi, O. Poznyaka // K.: RVPS Ukrainy. – 2002. [Зовнішні трудові міграції населення України / За наук. ред. Е. Лібанової, О. Позняка // К.: РВПС України. – 2002].
3. Kryvenko Yu.I. Ukrainy v systemi suchasnykh migraciynykh procesiv / Yu.I. Kryvenko // *Politologichnyy visnyk. Zb-k nauk. prats*. – K.: INTAS, 2011. – Vyp. 55. – S. 352-365. [Кривенко Ю.І. Україна в системі сучасних міграційних процесів / Ю. І.Кривенко // *Політологічний вісник. Зб-к наук. праць*. – К.: ІНТАС, 2011. – Вип. 55. – С. 352-365].
4. Nemets L.M., Segida K.Yu., Nemets K.A. Demografichnyy rozvytok Kharkivskoho regionu: monografiya / L.M. Nemets, K.Yu. Segida, K.A. Nemets. – Kh.: KhNU imeni V.N. Karazina, 2012. – 200 s. [Нємець Л.М., Сєгіда К.Ю., Нємець К.А. Демографічний розвиток Харківського регіону: монографія / Л.М. Нємець, К.Ю. Сєгіда, К.А. Нємець. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 200 с.].
5. Oficiyniy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua> [Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>].
6. Oficiyniy sayt Holovnoho upravlinnya statystyky u Poltavskij oblasti. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.poltavastat.gov.ua> [Офіційний сайт Головного управління статистики у Полтавській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poltavastat.gov.ua>].
7. Oficiyniy sayt Poltavskoyi oblasnoyi rady. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.oblrada.pl.ua> [Офіційний сайт Полтавської обласної ради. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oblrada.pl.ua>].
8. Oficiyniy sayt Poltavskoyi oblasnoyi derzhavnoyi administraciyi. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.adm-pl.gov.ua> [Офіційний сайт Полтавської обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm-pl.gov.ua>].
9. Romanuk M. Migraciya naselennya Ukrainy: nacionalni priorytety ta regionalna dyferenciatsiya mekhanizmu reguluvannya / M. Romanuk // *Ekonomika Ukrainy*. – 1999. – № 9. – S. 38-44. [Романюк М. Міграція населення України: національні пріоритети та регіональна диференціація механізму регулювання / М. Романюк // *Економіка України* – 1999. – № 9. – С. 38-44].

Summary

Lyudmyla Niemets, Iryna Barylo. SOCIAL AND GEOGRAPHICAL FEATURES OF MIGRATION IN POLTAVA REGION.

Migration acts as a kind of indicator of socio-economic development, as index of "attractiveness" of the regions. In recent years in Ukraine the processes of migration have widespread, but the population of different regions are not involved in the one-dimensional migration. A special place in the regional study of Ukraine takes Poltava region, migrations of which are caused by the features of social and economic development, and geographic location.

Total net migration in Poltava region is positive, its value in the last 5 years has increased more than three times: from -569 people (-0,4 per 1000 people) in 2007 to 214 persons (0,1 per 1000 people) in 2012.

The dynamics of population mobility from 2000's has trend to growth and is characterized by the intensity of displacement of the rural population to the cities. In the region observed the migratory growth of population in the cities and its reduction in the villages due to a decrease in intra- and inter-regional migration. Positive values of the migration balance of the population were seen in almost half of the administrative districts of the region, but the highest rates were recorded in Novosandzharsky, Kotelevsky, Poltava and Kremenchug districts. The lowest rates were in Karlovsky and Hlobynsky districts.

Research of prevailing trends and patterns suggests that migration should be constantly learning. Thus, the socio-geographical analysis of migration processes in Ukraine as a whole and its individual regions is very important at this stage of geodemographical research.

Keywords: migration, migration balance, intra-regional migration, inter-regional migration, inter-state migration.